

о. Јован Николић

ПРОБЛЕМИ ПАСТИРСКОГ РАДА У СРЕДИНАМА СА ВИШЕ РЕЛИГИЈСКИХ ОПРЕДЕЉЕЊА

Све оно што је ових дана већ речено на овом Симпосиону, представља практички и теоријски оквир за разматрање ове наше теме. Из методолошког разлога издвајамо сегмент из укупности пастирског дјеловања, те положаја, задатака и перспектива рада у вишеконфесионалној (и вишенационалној) средини. Чињеница је, да више нема средине, која би била конфесионално хомогена и која би одговарала нашим класичним представама о чистим националним или конфесионалним друштвима. Ова се тврдња односи на земље ткз. првог и другог свијета (углавном) за разлику од земаља Трећег свијета, у којима има

joш комплетних средина, затворених за културни и вјерски плурализам. На нашем простору, постали смо свијесни тог плурализма и ко-егзистенције. Из историје знамо, да је хришћанство по својој изворној еванђелској поруци у самом почетку већ било способно да се инкарнира у културе, прихватајући истинске људске вриједности других. Морамо и данас научити уносити (православне) хришћанске вриједности у плуралистичка друштва, остајући вјерни изворним циљевима али у исто вријеме и способни и примати вриједности других. Многи религиозни људи и системи склони су духовној искључивости док ми морамо, у нашој хришћанској педагогији и цијелокупном пастирском раду, то превладати сталним настојањем да останемо вјерни дјелу спасења. Када смо у овом разматрању проширили тему тиме, да смо нагласили да је тај пастирски рад и у вишенационалној средини, били смо сигурни да је то неизбјежно. Наша Црква је национална али знамо, да национално није идентично са вјерским. То само значи, да је наша вјера и објективна стварност у нашем народу, а не само тек индивидуални доживљај или индивидуално искуство. Као објективна стварност та вјера је и порука и наука и живот. Религиозни чин имамо тек онда, када рационални, логички закључак, пређе у нови квалитет, у егзистенцијални пристанак уз Бога и откривене истине и вриједности. Према томе, и за наш орски народ, за његову Цркву, оно битно што одређује његову религију, њено порекло и истину је трансцендентна Стварност, Свето, Божанско, и човјеков лични и колективни егзистенцијални сусрет са том Стварношћу. Ако при том нешто од реченог недостаје, нема ни праве религије. У том случају, она се своди само на индивидуални или социјални доживљај, на испразну sentimentalност, чега је дериват фолклор. Чињеница је, да је православље једна од битних компоненти орског идентитета али у исто вријеме постоји опасност идентификације и ограничења еванђелске мисије сужавањем поља пастирске ангажованости. Оног часа када смо постали „град на гори“ и „свијећњак на столу“, отворили смо се сваком човјеку без обзира на његову националну или расну припадност, социјални положај, филозофско или политичко опредељење.

Овдје данас износимо нека искуства вишегодишњег пастирског рада на подручју Епархије загребачко-љубљанске, која је свакако репрезентативна обзиром на нашу тему, али нам нису страна искуства и других вишеконфесионалних средина, Босне и Херцеговине, Војводине, Косова и Метохије. И данас су видљиви дубоки трагови ратних страдања (чак и геноцида) што је снажно емотивно прегнирало генерације. Свјedoци смо вишегодишњег, чак вишедеценијског, прекида сваког организованог црквеног (вјерског) живота. У тај вакуум унет је систематски рад на атеизацији, тако да је недостатак најосновнијих информација одвојило знатан број људи од Цркве. Шта више, захваљујући притисцима и манипулацијама, неки од тих људи постали су говорљиви носиоци милитантног безбоштва и то баш у својој средини, с увјерењем, да је то што чине добро, и да ће тако то исто чинити и они други, у својој средини, у свом народу. За широка подручја многих наших епархија и до данас се може рећи, да су типична мисијска подручја у којима треба „све почети из почетка“.

Послератне миграције становништва, најпрвије као организована колонизација потом као економска флукуација радне снаге према

урбаним срединама и индустријским центрима, у основи су измјенили популацију, начин живота, унеле нове навике са становитим предностима али и великим слабостима карактеристичним за једну типично конзумну цивилизацију и секуларизацију. У градским агломерацијама, откинута од традиционалног начина сеоског живота многи доживљавају трауме а потом и озбиљне социјалне проблеме, о чему треба водити рачуна сваки озбиљни пастирски приступ. Све до данас, остао је наш први задатак, да све те људе прихватимо и обухватимо таквим пастирским радом, да организујемо нормалан црквени и вјерски живот. Живећи у свакодневном контакту са људима, у сусједству, на радном мјесту, ти наши људи у другима препознају другу вјерску и националну припадност, као различност и богатство искуства. У таквој ситуацији они траже свој идентитет, посебно у црквеној и вјерској припадности (да оставимо по страни и оне друге, битне ствари као што су култура, језик навике и обичаји). Све то, на многе дјелује стимулативно, са жељом да и они слободно испољавају своју припадност и вриједности које имају и које љубоморно чувају. Свакако, да их живот у новој средини узчи толеранцији, сарадњи и требало би настојати да се то богатство разлика користи за „племениту утакмицу“, а не да буде разлог сукоба и нетрпеливости.

Постепено се савладава један од тешких проблема са којим смо били суочени иза рата и дуги низ година обнове вјерског живота. Проблем кадрова, нових, млађих снага као замјена за стотине убијених или протераних пастира. Овдје треба истаћи, оно што остаје као једна од најсјајнијих страница у животу Цркве на тим подручјима: никада прије, тако мали, редуцирани број пастира, није учинио тако много за одржавање и обнову црквеног живота! Жртве су биле велике: у том послератном раду било је то понекад прави мартириј. И даље пак остаје отворен проблем и сталан процес прилагођавања нових црквених кадрова за пастирски рад, у новим условима постреволуционарног збивања, озбиљне кризе морала, девалвацији свих вриједности, уз пораст економских тешкоћа и социјалних диференцијација. Друге конфесије имале су у том погледу и повољнији старт након рата и све тешкоће су савлађивали бржом адаптацијом на нове (не)прилике.

Велика предност и материјална помоћ осиромашеним црквеним јединицама било је социјално, пензијско и здравствено осигурање наших свештеника код државних служби таквог осигурања, након потписивања колективног уговора наше Патријаршије са надлежним заводима. У неким епархијама основани су и фондови за сталну или повремену помоћ свештеницима на угроженим парохијама. У међуконфесионалним односима требало је, с тим у вези, разбијати фаму, како српски православни свештеници добијају „плату од државе“, док су њихови службеници запостављени или ускраћени!

У већ споменутих околностима, пастирски се рад суочио и са потребом тзв. „друге евангелизације“ (уз претпоставку, да је било прве) широког круга наших вјерника, који су то били само крштењем. Обзиром на све видове пастирског рада у другим конфесионалним заједницама, ми смо били у неповољном положају и посљедице се осјећају све до данас. Јер без такве, систематске евангелизације, наши вјерници су доспели у ситуацију и положај латентних безбожника, незналица и игнораната, чиме су изазивали и отпор с друге стране. То

је један од разлога да се у таквој ситуацији, није могло заједнички заступати легитимни вјерски интереси, на друштвеној основи и политичкој ангажованости, које су биле могуће у постојећем систему, као једног значајног вида самоуправних интереса грађана. Тако је вјерско незнање с једне стране и многе предрасуде с друге стране, (да не спомињемо манипулације) представљало тешки терет и генератор напетости и сумњичења. Наш је задатак, да помогнемо новим генерацијама да из традиција и својих доживљаја преиспитају своја увјерења стекну таква, која ће им омогућити успјешно сналажање у већ споменутом културном, идеолошком и конфесионалном плурализму. Тешко је данас очекивати неки трајнији успјех само кроз традиционално прихватање вјере ткз. „модела социјализације“ јер је јасно, да више нема „идеалног стања хришћанства“ (па и православља). Стога и катихетска активност треба бити усмјерена, понајприје одраслима. Остaje и даље отворено питање ревитализације катихетске службе уопште и харитативног рада, као битне црквене активности. У свему томе треба прићи смјелије, чак и са ризиком, јер је све боље него резигнација. Треба истраживати све могућности и отворати нове путеве.

Наш пастирски рад, готово је паралисан на многим подручјима гдје недостаје основни богослужбени простор, посебно у новим градским насељима, камо су сада настањени наши вјерници. Због удаљености од парохијских средишта, остају изоловани, без редовног литургијског живота, што прелази у навiku. Повремене посјете (водице и сл.) само је танка нит и припрема за оно значајније: добијање дозвола за грађевинске локације. На многим подручјима чак нису ни обновљене ратне рушевине, храмови и парохијски домови. Има још много случајева несрећених имовинско-правних односа, узурпација црквене имовине. Урбанистички планови предвиђају вјерске потребе људи у инфраструктури нових насеља. Друге конфесије су у неком погледу флексибилније: налазе минималан простор у приватним кућама, у импровизацијама, тако да се ствара атмосфера и расположење људи, које постаје на неки начин и пртисак на одређене службе локалних власти. Искуство је, да и најмањи нуклеуси пастирских центара, постају временом изодишта и жаришта црквеног живота и проширења „простора слободе“. Остаје за једну каснију анализу феномен, да су наши људи предњачили у рушењу својих храмова, и не само у своме крају него и тамо гдје су колонизирани. Припадници других конфесија, нису били у томе толико ангажовани и имали су више респекта према сакралним објектима. На крају, треба истаћи праксу, да нам Католичка црква у Словенији ставља на располагање богослужбени простор у више парохија без кога не би био могућ успјешан црквени живот и пастирски рад на том терену.

Искуство нас упозорава, да у вишеконфесионалној средини постоји опасност асимилације. С једне стране, потребно је помоћи људима у интеграцији у једну средину, без чега је тешко замислити нормалан живот. Неподношљиво је, бити стално неко „страно тијело“ у ткиву заједнице. Видјели смо, да су предности плуралистичког друштва у размјени искустава, бржем протоку информација, богатијем културном животу, образовању и свим другим видовима међуљудске сарадње. Како, међутим, при томе сачувати свој вјерски и национални интегритет и идентитет? Процеси асимилације су присут-

ни и више него што ми то схваћамо. (О томе се пише и размишља и изван Цркве!) Таква ситуација озбиљно оптерећује али и обавезује пастирски рад, особито тамо гдје постоји блокада нормалног, природног процеса артикулације културних особитости, духовног богатства, као израз националног и вјерског идентитета. Питање језика, писма културних институција и образовања, имају снажног одраза на укупни народни живот па и на црквеном пољу. (Један примјер: потискивање ћирилице у многим крајевима постало је и проблем за наш пастирски рад, особито црквеној и вјерској штампи, млађе генерације сматрају ћирилично писмо тешким, одбојним и стеченом навиком траже ону литературу која им је, наводно, лакша и приступачнија, јер је на латиничком писму.) Остаје, дакле и питање, да ли би се усудили да, бар дио литературе у таквим приликама штапамо латиницом. Ћирилица је, дакако, званично писмо наше Цркве, а да ли и пастирске дјелатности у одређеним ситуацијама. (Некоме то изгледају јеретичке мисли, али опет мислим, шта би у таквим околностима учинио Апостол народа.)

Према неким статистичким подацима, има регија у којима је већ сваки трећи брак конфесионално (и национално) мјешовит. То је, неминован процес и европска (да не кажем и свјетска) интеграција у том погледу је у успону. Како сачувати оно што је битно: вјеру и конфесионалну припадност, да споменемо само оно што је у тим процесима увијек најприје угрожено. У највећем броју случајева посљедице су и индиферентизам, ако се латентни сукоби не превладају на једном вишем развојном нивоу.

Значајна је појава екуменизма, као нове ситуације сусрета, међу конфесионалне сарадње и повјерења. Сматрамо тај покрет моралним и цивилизацијским императивом. Имамо већ и искуства на којима се (ипак) може ослањати оптимистичка прогноза. Али, то значи и темељну пастирску припремљеност и напор одговорити на све изазове. Наша земља је у том погледу изузетно отворено подручје будући да смо вишеконфесионална и вишенационална средина. Као Црква припадамо Свјетском савјету цркава (и обавезама што из тога чланства произилазе) али у исто вријеме упућени на дијалог са Католичком црквом, након њених великих концилских реформи. Једно од првих питања које нам је упућено с те стране, с практичним пасторалним посљедицама, је Женидбено право Католичке цркве, посебно дио о Мјешовитим браковима (матримотрија микста). (Вијеће за екуменизам Бискупске конференције Југославије упутило је с тим у вези једно писмо Св. Синоду). Не треба занемарити промјене у том новом кодексу и могућности веће слободе савјести брачних другова. (За разлику од нашег чл. 115 Брачних правила, не тражи се више обавезно крштење дјете у Католичкој цркви и др.).

За наше прилике у Хрватској, треба истаћи позитивне посљедице екуманске сарадње и помоћи која нам се пружа од екуманских активиста из иностранства. Исто тако, свакодневно наши људи који су на привременом раду у Западној Европи, преносе нам своја искуства и охрабрења из контакта са другим конфесионалним заједницама. (Узмимо само примјер Химелстира у Њемачкој, предусретљивост Англиканске цркве и сл.).

Неке најновије манифестације екуменских сусрета полако руше баријере и постају реалност од великог значаја за будућност у нашој земљи. Далеко од тога, да је стање међуконфесионалних односа идеално, али је чињеница да су учињени кораци у правцу коезистенције и проеизистенције, и да, заправо, како каже теолог Шаги — Бумић „друго пута нема“. Ситуација на терену је чак и боља, него што би се дало закључити из написа у штампи, експесних случајева, замршених дијалога и других формалних ограда. (Имамо све већи број католичких вјерника који долазе у наша светишта: посебно манастир Лепавину, приступају чак причешћу, захтјевају и „мјешовите“ сахране „у мјешовитим браковима“ и сл. што спонтано настаје међу људима, чиме се на неки начин даје отпор индиферентизму и атеизму и свједочи (заједничка) вјерска култура!).

У том контексту веома је осјетљиво писање вјерске штампе, било које конфесије, јер се драстични случајеви користе за разбијање сарадње и повјерења. У вишеконфесионалној средини, гдје та штампа има и утјецаја, то је видљиво и посљедице могу бити веома штетне за укупне односе.

Не треба се плашити прозелитизма! нити страховати да ће нас неко оптуживати. Жива Црква мора имати плодове мисијског рада, међу свим људима, без обзира на националну припадност или увјерење. Ако свједочимо, морамо и прихватити свакога ко нам се обрати. Нема више нико монопол на људску савјест и слободу одлучивања. Декларација о људским правима је универзална и ослоњена на еванђеоској слободи. Чини ми се, да смо у прошлости пропустили многе шансе и да би, можда, данас за ове генерације била много повољнија ситуација нпр. на Косову и Метохији. Зар се, кроз минула стољећа није могло успоставити тамо бар братство по вјери, око култа св краља у Дечанима*, зар је могуће да немамо данас ни једног свештеника међу Шиптарима? Зашто је угашен покрет православних Словенаца? Данас многи млади људи траже, позивају и куцају, а да претходно ни не постављају питање јурисдикције, националне или било какве друге одређености. . .

На крају, треба истаћи да су сва искуства пастирског рада у вишеконфесионалној (и вишенационалној) средини садржана у живој традицији наше Цркве, посебно у тзв. пречанским крајевима. Више стољетни суживот свакако да је имао утјецаја и да су на многим подручјима црквеног и културног живота уопште, створени обрасци или артикулације таквог рада који одступају од ранијих узора. Стога, треба имати разумевања и повјерења и са солидарношћу пратити и подржавати такав пастирски рад у будућности. Нека искуства не могу се механички преносити у неким срединама већ треба креативно изналазити решења за конкретне ситуације. Тешко нам падају стога нека и данас још актуелна схватања у нашој цркви која долазе до изражаја у пежоративним констатацијама постигнутих вриједности у тзв. пречанским крајевима, као што је она синтагма о „калаисаном“ православљу“, о неким насртајима и духовном ропству које је долазило с тих „пречанских страна“... Наши укупни и заједнички интереси налажу нам толерантност и респект према сваком корисном искуству које мо-

* Култ Св. мајке Ангелине (Албанке!)

же да допринесе расту Цркве и њене мисије. Пастирска разборитост и вјера у вођство Духа Светога, подржана молитвама и дјелима солидарности цијеле Цркве, гарант су нашег будућег рада.